

alkoholickými večírky v tzv. „speak-easies“. Rovněž první polovina 20. století byla érou rychlé modernizace a progresivismu, nicméně v roce 1925 proběhla kauza Scopes („the Scopes Monkey Trial“), která je obecně považována za velice reakční a anti-moderní událost.

Reakce na události 11. září dále ilustruje často nadměrná (občas skoro paranoidní) obava o bezpečnost, která vyrůstala v zemi – v tomto směru – s velice šťastnou zkušeností. Sebe-měňší obava z existence bezpečnostních rizik tak může vyústit v opatření, jež se zdá být úplně v rozporu s ideály národa – např. internace Američanů japonského původu po roce 1941 nebo zákony proti asijské imigraci na začátku 20. století ilustrují sklon, který se zase objevil po 11. září vůči muslimům. Dalšími příklady jsou tzv. „Red Scare“ po první světové válce a éra mccarthismu, které vznikly jako reakce na hrozbu komunismu a vyústily v čtvrt století skoro nepřetržitých válek. Po útoku 11. září bylo možné připomenout myšlenku japonského generála, který oponoval útoku na Pearl Harbor z obavy, že „Japonci probudili spícího obra“. Jaká bude reakce tohoto obra, byla ovšem velice důležitá otázka. S ohledem na historické precedenty mccarthismu, internace Japonců apod. proto aktuální internace zajatců na Guantanamo a útoky na Afghánistán a Írák nemohou být žádným překvapením.

Mark Gillis

Miroslav Novák (ed.):

KOMUNISMUS A FAŠISMUS

Institut pro středoevropskou kulturu
a politiku, 2002, 276 stran

Recenzovaná publikace představuje sebrané diskusní příspěvky, publikované v časopisech *Le Débat* a *Commentaire*, přičemž za základ této diskuse sloužila kniha F. Fureta „Mínu-

lost jedné iluze. Esej o komunistické ideji ve XX. století“ a dále kniha A. Besancona „Nemoc století. Komunismus, nacismus a holocaust.“ Do této diskuse se zapojila řada vskutku renomovaných osobností, z nichž – vskutku pouze namátkou – vybírám taková jména, jakými jsou T. G. Ash, Z. Brzezinski, E. Hobsbawn, R. Pipes, E. Nolte nebo Leszek Kolakowski.

Hned úvodem je nutno vyzdvihnout vynikající práci editora sborníku M. Nováka, který české vydání doplnil velmi informativně bohatým redakčním úvodem, na některých místech českému čtenáři prostřednictvím poznámek vysvětluje určité jazykové či terminologické nejasnosti a záslužným skutkem je rovněž přiložený výběr komentované česky psané nebo do češtiny přeložené literatury k předmětnému tématu.

Předložený sborník přirozeně obsahuje texty různé délky a rozdílné kvality, takže není možno se podrobně zabývat všemi názory v něm obsaženými. Přitom jednoznačně souhlasím s editorem, že nutnost studia vztahu komunismu a fašismu je navýsost aktuální, a to i z toho důvodu, že (citovanými slovy V. Čermáka, s. 11) v našich podmínkách komunisté neprojevíli jakýkoliv „byť“ jen náznak pokání“ a přesto lze pozorovat „asymetrii ve shovívavosti“ společnosti k fašismu a komunismu (T. G. Ash; F. Furet používá dokonce pojem „posedlost antifašismem“ – s. 117), jakkoliv negativní důsledky obou sledovaných fenoménů jsou přinejmenším srovnatelné. Právě otázka možnosti srovnání fašismu a komunismu a zmíněná asymetrie ve shovívavosti jsou dvě klíčová témata, nad nimiž se jednotliví přispěvatelé nejvíce zamýšlejí.

Přitom vskutku podivné je to, že obě tyto ideologie bývají stavěny do protipólu, ačkoliv „se současně jako režimy ve svých reálných historických formách jeden druhému velice podobají. Samozřejmě se liší v otázce vztahu k soukromému vlastnictví. Ale jak komunismus, tak fašismus obsahují neomezenou vládu státostrany, kult vůdce, absenci práva, teror,

persekuce církví, tábory“ (s. 21). Dodávám, že společné rysy obou těchto hnutí („různověřejných dvojčat“ – P. Chaunu) přesvědčivě vysvětluje rovněž např. N. Sullivan prostřednictvím tzv. aktivistického pojetí politiky, představujícího opak omezeného politického stylu (viz „Fašismus“, 2. vyd., CDK, 2002), a spojovacího znaky obou těchto hnutí. Zmíněný politický aktivismus se podle Sullivana projevuje především tím, že základem společenství v něm je ideologie ve smyslu společného cíle (namísto vlády práva v omezeném politickém stylu), že je setřena hranice mezi soukromým a veřejným sektorem, že prioritou není snaha o omezení a rozdělení veřejné moci a konečně že existující hranice států nejsou limitem, nýbrž toliko „nepříjemnou překážkou“ pro realizaci aktivistických cílů.

Z myšlenek, obsažených ve sborníku, mne oslovily především následující. Jeden z principiálních rozdílů fašismu a komunismu je některými autory spatřován v tom, že komunismu je přisuzována universalistická doktrína založená na pojmu „třídy“, zatímco fašismus je představitelem partikularistických požadavků, zapadajících do sebe v principu národa (s. 42). S tímto tvrzením však správně polemizuje editor M. Novák (s. 14), když poukazuje na skutečnost, že komunistická teorie a praxe vyloučila celé sociální kategorie (kulaci, buržoazie atp.), což je se zmiňovaným universalismem zjevně neslučitelné. Rovněž P. Chaunu (s. 185–186) správně uvádí: „Ale jaký je ten universalismus? V čem se vyhubení sociální zátěže, jež je geneticky přenosná, jak předpokládá lysenkovský výklad, liší od etnických čistek?“ Nemluvě o tom, doplňuji, že v praxi komunistických režimů se projevoval rovněž princip rasové nesnášenlivosti (viz procesy s tzv. sionistickými centry), což uvedené rozlišování obou jevů opět zamlžuje. Souhlasím proto s F. Furetem v tom, že „se ukázalo, že komunismus je slučitelný s nacionalismem (Tito, Mao, Ceucescu), ale nikdy se svobodou“ (s. 94). F. Furet spatřuje zmíněnou asymetrii ve shovívavosti rovněž v tom, že

obě ideologie mají odlišnou povahu, a proto „poražený fašista, který zvěstuje nadvládu silných, ukazuje pouze své zločiny. Komunista, který prorokuje lidské osvobození, těžší i ve svém politickém a morálním fiasku z jmenosti svých záměrů“ (s. 145).

Za neustálé připomínání dle mého názoru stojí dále tvrzení E. Hobsbawna (s. 60) o tom, že „na úrovni národních států již pouhé spojení s komunisty bylo osudné, protože účelem jakéhokoli jimi uzavřeného spojení byla kontrola a poté zničení jejich spojenců.“ Tuto větu (u nás prezentovanou zejména P. Tigridem), vycházející z komparativních studií a historických zkušeností různých zemí, by si měli stále opakovat především všichni sociální demokraté, a to i v našich podmínkách, kdy se v poslední době množí názory na přežitost zakazů spolupráce demokratických politických stran s komunisty na celostátní i regionální úrovni.

Závěrem recenze nebudu doporučovat čtenářům pojednávanou publikaci jejich pozornosti, jak bývá u recenzí obvyklé, nýbrž využívám – dle mého názoru zcela přesný – citát, který použil R. Pipes (s. 72): „Ruská revoluce v roce 1917 a režim, který z ní vzešel, jsou jak skutečnou událostí, tak i ideou: skutečnou událostí pro ty, kdo se ocitli v područí pokusu o uskutečnění komunismu, a ideou pro intelektuály, zvláště potom pro ty, kteří žili v zahraničí, jimž komunistický ideál zastínil komunistickou realitu.“ Recenzovaná publikace totiž není cenná tím, že by na otázku vymezení fenoménu a vzájemného vztahu komunismu a fašismu nabízela konečnou odpověď, nýbrž že dává čtenáři možnost seznámit se s řadou nejrůznějších názorů a postřehů, oscilujících mezi podmíněností fašismu komunismem (z hlediska geneze a především dalšího vývoje, kdy právě na kritice fašismu komunismus několik desetiletí výrazně profitoval) až po jejich úplnou autonomii.

Pro českého čtenáře je dle mého názoru nanejvýš zajímavé též zjištění, jakým často zcela idealistickým způsobem byl mezi zápa-

doevropskými intelektuály nazírán komunismus (k tomu blíže zejména R. Aron: „Opium intelektuálů“) a nikoliv náhodou proto také řada odborníků, v tomto sborníku diskutujících, v minulosti s komunismem více či méně sympatizovala.

Na úplný závěr si nemohu odpustit závistivý osobní povzdech nad úrovní diskuse mezi jednotlivými vědci. Jejich vzájemné reakce, jakkoliv se vyznačující větší či menší názorovou odlišností, jsou totiž vedeny přímo noblesou vůči názorovým odpůrcům. [Např. E. Nolte reaguje na názory F. Fureta slovy: „Odpovídáte znovu s jasností, kterou v Německu nazýváme „latinskou“ nebo „francouzskou“. Rozdíly, které mezi námi ještě přetrvávají, mi připadají spíše jako rozdíly v přízvuku...“ (s. 147)] Věřím, že i v podmínkách našich společenskovedních oborů se postupem času ke zmíněné noblese alespoň přiblížíme.

Vojtěch Šimiček

Jan Kysela (ed.):

**DESET LET
ÚSTAVY ČESKÉ REPUBLIKY.
VÝCHODISKA, STAV, PERSPEKTIVY**

Eurolex Bohemia. Praha 2003, 424 s.

V předvečer prvního kulatého výročí přijetí Ústavy ČR, které připadlo na 16. prosinec loňského roku, uspořádala Stálá komise Senátu pro Ústavu ČR a parlamentní procedury konferenci s prozaickým názvem „Deset let Ústavy České republiky“. V Rytířském sále Valdštejnského paláce v Praze, kde Senát sídlí, se 13. 11. 2002 sešla společnost lidí, které pojí přinejmenším jedna sdílená zkušenost. Ať již jako vrcholní reprezentanti moci zákonodárné, výkonné či soudní nebo jako přední zástupci akademické sféry se v uplynulých deseti letech podíleli na přípravě, interpretaci

či praktické aplikaci ustanovení textu nejvyšší právní síly na našem území. Nebylo věru lehkým úkolem pro editora mnohdy vzájemně pouze volně související příspěvky buď přímo přednesené na konferenci nebo sepsané u příležitosti vydání doprovodného sborníku uspořádat do jednoho systematického celku a představit veřejnosti. Předem je nutno podotknout, že Janu Kyselovi se povýtce nevděčný úkol opravdu zdařil a publikace příslušného sborníku následující v relativně krátkém čase po uspořádání konference potěší nejen české konstitucionalisty. Pestrá škála zveřejněných pojednání má šanci upoutat také pozornost politologů, ekonomů, právníků rozličných odvětví, a s ohledem na takřka dokumentární hodnotu některých příspěvků na nich časem spočine se zájmem i oko historiků.

Editor rozdělil příspěvky účastníků konference do části obecné obsahující pojednání právně-teoretická, zamýšlení nad genezí české ústavnosti i úvahy věnované širšímu spektru otázek a části zvláštní, kde se nacházejí texty specializované již na materii některé z hláv Ústavy ČR (základní ustanovení, moc zákonodárná, výkonná a soudní atd.). Pro případ dotisku sborníku by mohlo být zvaženo, zda logicky vytvořené a osvědčivší se rozdělení publikovaných příspěvků nepromítnout též do obsahového přehledu textů, který se nachází na konci sborníku. Rovněž medailonky autorů jednotlivých pojednání by mohly být přínosem, jakkoli jména přednášejících na konferenci nejsou čtenáři vesměs neznámá, a tudíž neexistence byť i stručných biografii nepředstavuje zásadní problém.

O tom, že sborník je důstojný nikoli jen formou, ale též svým obsahem, svědčí již úvodní příspěvky presidenta republiky Václava Havla a předsedy Senátu Petra Pitharta, následující po úvodním slově předsedy výše připomenuté Stálé komise Senátu pro Ústavu ČR, senátora Jiřího Stodůlky. Věta Petra Pitharta, podle níž „stabilita systému nemůže být výsledkem zamlčování konfliktů, nýbrž až důsledkem jejich řešení“, přičemž řešení se